

Kverrestads kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2017-06-09

Omslagsbild: Kverrestads kyrkby sett från söder. Flygfoto i februari 2016, Lunds stift.

Kverrestads kyrka

Smedstorps församling, Österlens kontrakt, Lunds stift, Kverrestads socken, fastighet Kverrestad 12:2, Tomelilla kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Kverrestads kyrkby ligger mitt på Österlen i ett mjukt böljande och öppet jordbrukslandskap med Örupsån som rinner strax söder om byn. Ådalen längs Örupsån har sannolikt utgjort en viktig kommunikationsled under äldre tid och byn som numera upplevs som lite avsides belägen hade ett mycket mer central placering. Efter att järnvägen drogs fram i området har stationsområdet Lunnarp, ett par kilometer norr om byn, tagit över rollen som huvudort i socknen.

Sluttningarna intill Örupsån har erbjudit goda möjligheter för bosättning under förhistorisk tid vilket de många fornlämningarna i området vittnar om. Söder om Kverrestad finns en markerad höjdrygg där inte mindre än sex gravhögar ligger tätt på rad. Troligtvis etableras en fast bebyggelse i Kverrestad redan kring

Kverrestads kyrka sett från bygatan i väster. Bilden till höger visar en runsten från 1700-talets början vilken är inmurad i ett bårhus intill kyrkogården.

vikingatidens slut eller tidig medeltid. Kverrestad bestod tidigare av två byar, Norra och Södra Kverrestad med Örupsån som gränslinje. Äldsta skriftliga belägg för Kverrestad är från 1387 (*Quærizstata væstra*) och uppdelningen i norra och södra Kverrestad finns belagt från 1460. Förleden i namnet kommer av ordet kvarn. Två vattenmöllor har tidigare funnits i Kverrestad, Attevadsmölla i Norra Kverrestad och Kädamölla i Södra Kverrestad.

Under 1700-talet representeras den världsliga makten av Bollerup och Ingelstads herrgårdar med visst jordinnehav i byn. Södra Kverrestad verkar ha varit knutet till Bollerup medan Ingelstad och Smedstorp hade visst inflytande i Norra Kverrestad. Norra Kverrestad bestod vid denna tid av 18 hemman som låg samlade i en klunga kring byvägen söder och väster om kyrkan. Prästgården låg lite avsides i byns nordöstra del. Vid skiftet flyttades ett stort antal gårdar ut ur båda byarna och idag finns ingen bykärna kvar i Södra Kverrestad. Uppdelningen i Norra och Södra byn används därför inte längre. Bebyggelsen i Kverrestad består numera av ett 50-tal byggnader fördelade på 20 fastigheter som ligger samlade kring huvudvägen genom byn. Flertalet av byns byggnader är uppförda under 1800-talet och fram till 1930-talet. Kyrkan utgör byns centrum med prästgården och tre skolbyggnader av olika ålder i söder. Av den ursprungliga fyrålgade prästgården återstår ett par längor varav den äldsta uppfördes 1795. Ett viktigt inslag i bymiljön är trädgårdarna i anslutning till skolhusen, och hembygdsgården Hans Nilsgårdens trädgårdar av allmogekaraktär och

prästgårdens mer parklika trädgård av högreståndskaraktär. Parken kring prästgården fanns redan på 1700-talet.

Kyrkobyggnad

Kverrestads kyrka byggdes på 1800-talet då den ersatte en medeltida stenkyrka på samma plats. Om den medeltida kyrkan i Kverrestad berättar en sägen att denna byggdes av jätten Skäggemomma. Skäggemomma bodde i en kulle som hette Skäggeberg i Södra Kverrestad invid ån öster om byn. När kyrkan nästan var färdigbyggd föll han och slog ihjäl sig. Han begravdes norr om sakristian under en märkligt formad sten. Stenen som man kopplat till sägnen låg på 1800-talet öster om kyrkan. Gravstenen finns inte kvar längre men enligt beskrivningar från denna tid var det en romansk stenkorshall, en avlång liggande stenhäll med ett kors.

Av den medeltida kyrkan finns så vitt man vet inget kvar ovan mark och kunskapen om kyrkan är knapphändig. Kyrkan finns avbildad på en lantmäterikarta från 1792 och på en odaterad teckning av H. Tell. Den framställs med västtorn med ingång från söder och rundbågiga ljudöppningar till klockvåningen. Torngavlarna liksom ett vapenhus på kyrkans södra sida är försedda med murade tinnar. Långhuset, koret och absiden har stora rundbågiga fönsteröppningar. Taket ser ut att vara lagt med tegel. Avbildningarna stämmer bra överens med en beskrivning av domkyrkoarkitekt C. G. Brunius från 1800-talets mitt. Enligt Brunius hade kyrkan tvåkvadratisk skepp, enkvadratisk kor och absid med hjälmvalv samt fyrkantigt torn med murade tinnar åt söder och norr. Tornets bottenvåning var välvt med tunnvalv med vederlag i norr och söder. Tornets tunnvalvda bottenvåning tyder på att det var antingen primärt, dvs. samtida med övriga delar eller uppfört under romansk tid, sannolikt redan på 1100-talet. De tegelmurade gavlarna har dock tillkommit senare under medeltiden.

Den medeltida kyrkan revs 1871 och den nuvarande kyrkan byggdes 1871-1873 i nyklassicistisk stil efter ritningar utarbetade av Johan Fredrik Åbom. Byggmästare var Peter Eneberg från Kivik. Kyrkan byggdes som en salkyrka med västtorn och femsidig sakristia i öster. Invändigt lades golven i gångar och kor med komstadkalksten och övriga golv med brädor. Nya öppna bänkar tillverkades och en del inventarier såsom dopfunten, predikstolen, kyrkklockorna återanvändes från den gamla kyrkan.

Under 1927 gjordes en del inre målningsarbeten i kyrkan efter anvisningar av arkitekt Erik Lundberg. En värmeanläggning med pannrum under koret installerades 1938. År 1957 reparerades torntaket av galvad plåt och långhuset

och sakristians yttertak täcktes om med kopparplåt. Möjligen var de också täckta med galvad plåt sedan tidigare. Mellan 1959 och 1962 gjordes en större invändig renovering av kyrkan under ledning av arkitekt Eiler Graebe. Arbetena omfattade installation av el för värme och belysning, ny bänkinredning, komplettering av golv, omplacering av dopfunten, ombyggnad av orgelläktaren och ny orgel. Läktaren som upptog hela långhusets västra sida kortades vid sidorna till samma bredd som mittskeppet. El för värme och belysning installerades i kyrkan enligt program av ingenjör Bertil Danielsson, Höör. Konservatorsarbeten på kyrkans äldre inventarier utfördes av konservator Våga Lindell-Andersson. Invändig ommålning samt arbeten på tornets övre våningar och utvändig renovering fortsatte mellan åren 1963 och 1965 under Graebes ledning. Före renoveringens början 1959 var interiörens snickerier målade i mörka toner, troligtvis träådring. I samband med renoveringen målades snickerierna i ljust grå och blå toner. Under 1967 kläddes kyrkan ytterdörrar med kopparplåt. Nästa fasadrenovering skedde under 1979 och 1981 under ledning av arkitektfirman Barup och Edström, Simrishamn. I samband med en ledningsdragning 1986 för VA-ledning gjordes en arkeologisk undersökning av delar av kyrkogården. Undersökningarna utfördes av Anna Rosberg. Vid undersökningarna påträffades brandlager från en gård som legat sydväst om kyrkan, och en murrest väster om den äldre kyrkogårdens begränsning. Sydost om absiden påträffades tuktade stenar som tolkades som lämningar från den medeltida kyrkan. År 1987 inreddes kapprum, väntrum och handikapptolett under orgelläktaren. En utvändig fasadrenovering utfördes 1995-1996, återigen under ledning av Barup och Edström. Efter en stormskada 1999 lades långhusets koppertak om med ny plåt 2003. Arbetet utfördes av Mattiassons plåt AB.

Exteriör

Kyrkan består av ett treskeppigt, rektangulärt långhus, en femsidig sakristia i öster och ett kvadratisk västtorn vars övre våning ”rider på” dvs. är byggd på, långhusets västra gavel. Kyrkan är uppbyggd av skalmurar av huggen och tuktad natursten. I gavelröstena syns murverk av kalkstensflis i jämna skift, troligen återanvänd sten från den gamla kyrkans murar. Murarna är spritputsade och kalkkvärgade med slätputsade fönster- och dörrömfattningar och en skråkantad svarttjärad sockel. Upp till avslutas murarna med en bred, slätputsad och kalkad gesims med ett kraftigt utkragat mursprång under takfoten. Listverket fortsätter runt långhusets gavel och tornets sidor. På tornet finns också slätputsade hörnlisener och tornets murar avslutas upptill med en kraftig tandsnittsfris som bär upp den utkragade takfoten. Under ljudöppningen i västra fasaden anges byggnadsåret 1873 med siffror av järn.

Kyrkans interiör med orgelläktaren i väster och koret i öster.

Kyrkan har tre ingångar; en ingång i tornets västra sida, en till långhuset från söder och prästingång i öster. Dörröppningarna har omfattningar murade i tre språng med rundbågsformade valv och överljusfönster av gjutjärn. Portarna är rakt avslutade och kopparbeslagna utvändigt. Sakristians ingång är smalare än de övriga ingångarna. Den södra dörröppningen omges av en gavelfronton som skjuter ut från fasaden och kröns av ett latinskt kors. I gaveln finns Oscar II:s monogram med året 1873, troligtvis utfört i järn. Höga trappor av kalksten leder upp till samtliga ingångsdörrar. På sakristians södra sida finns en utvändigt källarnedgång till ett tidigare pannrum.

Fönsteröppningarna har liksom dörröppningarna rundbågig form och är murade med två språng. Fönsterbågarna är av gjutjärn indelade i småspröjsar liksom portalernas överljusfönster. Solbänkarna av kalksten är tjärstrukna. Ljudluckorna är av trä och utvändigt kopparklädda.

Yttertaket är mycket flackt enligt nyklassicismens ideal och lagt med kopparplåt i skivtäckning. Det norra takfallet har mindre plåtformat och är lagt med en äldre lägningsmetod än södra takfallet som lades om 2003. Tornet består av en nedre tornhuv och en hög åttakantig spira täckt med kopparplåt. Spiran har kopparklädda fönsterimitationer i varje väderstreck och avslutas med ett krönkors. Taklaget är av bilad fur och sannolikt från 1873 i sin helhet. Långhusets takstolar består av sparrar, hanband, stickbjälkar och stödben samt snedsträvor fogade mellan hanband och stödben. Stödbenen bärs upp av två rader pelare i långhuset och innertaket i kyrkan är fogat till snedsträvorna. Tornspiran är uppbyggd av ett bjälklag i höjd med murkrönet på vilket den åttasidiga spiran

vilat. Spiran har åtta sparrar och fyra spirstockssträvor. Sparrarna är försträvade med saxsparrar och förbundna med varandra genom horisontella bjälkar.

Interiör

Ingången från väster leder in till en enkelt inredd entréhall. I dess östra sida finns ingången till långhuset och längs norra sidan en trappa till tornets övre våningar. Golvet är lagt med kalkstensplattor av olika storlek, väggarna är putsade och vitmålade och innertaket är av brädor. Snickerierna är målade i olika grå toner. Mot södra väggen står en gravhäll och en minnessten hänger i rummets sydöstra hörn.

Kyrkorummet är indelat i ett högre mittskepp och två lägre sidoskepp med bänkinredningen ordnad i två kvarter i mittskeppet med sidogångar i sidoskeppen. Mellan mittskepp och sidoskepp finns höga träpelare som bär upp innertaket i form av ett tunnvalv i mitten och plana innertak över sidoskeppen. De bärande delarna i konstruktionen såsom pelare och bjälkar är gråmålade medan övriga delar är vitmålade, möjligen på reveterad puts, med gula bårder och röda linjer. Denna färgsättning tillkom på 1960-talet. I mittskeppets västra del finns en orgelläktare och korets altarpställning står i öster framför en hög rundbågformad valvöppning till sakristian. Kyrkorummet har putsade och vitmålade väggar men underliggande färglager visar att väggarna har varit målade i olika gula nyanser tidigare. Golven är lagda med kalksten i gångarna och koret och bänkkvarteren har trägolv. I golven och som avlastning i dörröppningar kan man också finna återanvända gravstenar av kalksten.

Läktaren i kyrkorummets västra del byggdes om vid 1960-talet då den avkortades mot sidorna med indragna och konkavt indragna hörn. Barriären består av en ramverkskonstruktion med spegelfyllningar målade i ljusa grå toner. Samtidigt som läktaren byggdes om gjordes inbyggnader under läktaren bestående av kapprum, wc på södra sidan om mittgången och ett vilorum vid norra sidan. Inbyggnaderna är utförda i samma stil som läktarbarriären och målade i grå toner.

Kyrkorummets främre del är upphöjt ett steg från bänkkvarteren vilket markerar övergången till kordelen. Predikstolen står i korets norra del framför norra bänkkvarteret och vid södra bänkkvarteret står kyrkans medeltida dopfont. Altarpställningen som står i valvbågen mellan koret och sakristian består av altare och altarpopsats sammanbyggt med ett korskrank och framför altaret finns en altarring. Alla delar är målade i ljust grått med gulddetaljer. I korskranket finns spegeldörrar på var sida om altaret som leder in till sakristian i absiddelen. Sakristian är inte helt avstängt från kyrkorummet då korskranket bara skärmar den nedre delen av bågöppningen. Sakristian täcks av ett femkappigt valv, putsat

och målat i ljust himmelsblått med guldfärgade stjärnor. Stjärnhimmeln bildar en färgstark fond synlig från kyrkorummet: Sakristian är inredd med grå snickerier i form av korskranket, dörrarna, ett litet altare och golvskåp målade i grå toner. Väggarna är vita upp till korskrankets ovankant där valvet tar vid.

Tornet har tre övre våningsplan. Från andra våningen finns en ingång till orgelläktaren och en trappa upp till tornets tredje våning. I tredje våningsplan finns ingång till kyrkvinden i öster och en trappa upp till en klockvåning där kyrkans två klockor hänger i en klockstol av fur. Klockvåningen är öppen till tornspiran. Kyrkvinden utgör ett oinrett utrymme ovan innertaket. Förutom dessa utrymmen finns också ett källarutrymme från 1938 som har använts som pannrum. Källaren har utvändig ingång från öster och används numera till förvaring.

Inredning och inventarier

Altare

Kyrkans altare är från 1873. Altaret är av trä och sammanbyggt med korskrank och altaruppsats. Altarets sidor är utförda med släta fyllningar, inramade av profilerade lister och målat i ljust grått.

Altaruppsats

Altaruppsatsen är från 1873 och har formen av en klassicerande tempelfasad av trä med skulpterade detaljer målad i ljust grått med mörkare grå och röda detaljer samt förgyllning. Den består av en mittavla med två svartmarmorerade speglar flankerade av två kannelerade pilastrar med kapitäl. Över mittavlan finns ett listverk med rocailler som bär upp ett trekantigt tympanon med en strålsol i mitten. Gaveln kröns av ett klöverbladskors. Altaruppsatsen är sammanbyggd med korskranket och altaret och har samma formspråk. Framför uppsatsen står en senare tillkommen kopia av Thorvaldsens Kristusskulptur i gips.

Altarring

Altarringen från 1873 har formen av en halv cirkel och ansluter till skärmväggen med grindöppningar på sidorna. Den är uppbyggd av ett räcke av svarvade träbalustrar på en sockel med knäfall och med en överliggare upptill. Balusterdockorna är gråmålade med förgyllda ringar och knäfall och överliggare är klädda i gult tyg.

Predikstol

Kyrkans predikstol kommer från den medeltida kyrkan och byggdes om 1873 och ställdes i den nya kyrkan. Predikstolens ursprungliga delar är utförda i

renässansstil och bör vara från 1500-talet eller 1600-talets början. Vid ombyggnaden brunådrades den sannolikt likt övriga inredningen. 1959-1962 togs den ursprungliga färgsättningen fram på predikstolens äldre delar fram av konservator Våga Lindell. Fyllningarna är delvis trärena men färgspår av en polykrom bemålning finns. Övriga stommen är målad i gråbeige kulör med svart och förgyllt listverk. Korgen har åttkantig planform med fem lodräta sidor uppbyggda av en ramverkskonstruktion med skulpterade fyllningar i låg relief. Fyllningarna är uppbyggda som triumfbågar med framställningar av evangelisterna. Mellan fyllningarna finns kolonetter med joniska kapital och dekor av änglahuvuden och maskaroner. Uptill avslutas predikstolskorgen av ett utkragande profilerat listverk med snidade konsoler. Korgens undersida har karnisform och bärs upp av en hög åttkantig träpelare. Till predikstolen hör en trappa i samma stil som predikstolen.

Dopfunt

Kyrkans dopfunt av sandsten är från slutet av 1100-talet eller tidigt 1200-tal. Funten tillhör en grupp funtar som är typisk för sydöstra Skåne vilken konsthistoriker Lars Tynell kallar för Blentarpsgruppen. Kverrestadsfunten har cylindrisk cuppa med uppåt, svagt vidgande liv. Cuppan är nedtill godronnerad, en dekor i form av lodrät veckning med rundade former, och däröver finns en rundbågsarkad huggen i låg relief. Cuppan har ett cylindriskt skaft med en vulst upptill och står på en fyrkantig fotplatta med hörnflikar. Invändigt har cuppan kittelformig urholkning och uttömningshål finns. Enligt en beskrivning från 1928 har funten varit marmorerad i gult med inslag av grönt och brunt.

Bänkinredning

Kyrkans öppna bänkinredning tillkom vid renoveringen 1959-1962 och ritades av arkitekt Eiler Græbe. Bänkarna är tillverkade av fur med spegelfyllningar i ryggstyckena och skurna profileringar på gavelsidorna. Gavlarna har en mjukt rundad ovankant. Bänkarna är ljust gråmålade med gråblåmålade fyllningar i ryggstycken. Gavelsidorna är ådringsmålade i gulbeige färgton, inramade av en röd och en förgyllt list. Även bänkskärmar har gula fyllningar.

Orgel

Kyrkans nuvarande orgelverk byggdes 1964 av A. Mårtenssons Orgelfabrik AB, Lund. Fasaden är utförd i nyklassicistisk stil och tillverkades till en Fogelbergsorgel på 1800-talet. Fasaden är av gråmålat trä, indelad i tre pipfält med rundbågsformad inramning. Mittpartiet är bredare och högre och kröns av en trekantsgavel med en lyra i gavelspetsen. På fasaden finns förgyllda skurna dekorelement i form av pilastrar och rosetter. Spelbordet av ek är från 1964.

Klockor

I tornet hänger två ringklockor. Lillklockan gjöts om 1801. Den stora klockan har en inskrift på latin och uppgift om dess tillkomst saknas.

Övrigt

Inne i kyrkan finns ett Carl XI:s vapen i trä från 1689 en 12-pipig ljuskrona av mässing från år 1740, en kyrkkista från 1693 och en fattigbössa med okänd ålder.

Kyrkogård

Kyrkogården omger kyrkan och ligger mitt i byn med bygatan utmed dess västra sida. I söder och norr ligger bebyggelsen nära inpå kyrkogårdsgränsen. Östra sidan om kyrkogården utgör öppen åker. Längre tillbaka, före utskiftningen av byn låg bebyggelsen, med undantag av prästgården, väster om kyrkogården. På en karta över byn från 1792 har kyrkogården en avlång, oregelbunden form. En fyrkant med spetsar i hörnen är utritad i kyrkogårdsgränsens nordöstra hörn. Detta är sannolikt en stiglucka med murade gavlar. Den nuvarande kyrkogården har mer kvadratisk form och bör ha utvidgats mot väster på bygatan och tidigare gårdstomter. Utifrån ett fotografi av kyrkogården från omkring 1900 var den planlagd med gravplatser i raka rader från norr till söder och med begränsningshäckar runt gravplatserna av buxbom. Ingen högre växtlighet syns men däremot finns en trädkrans som ser relativt ung ut.

Dagens kyrkogård begränsas av stenmurar med lite olika utseende. I öster finns en hög mur av gråsten lagd i bruk och avtäckta med cementplattor. I söder och norr är murarna låga stödmurar av löst staplad sten med häckar på insidan. Västra muren utgörs av en hög stödmur av huggna granitkvadrar lagda utan bruk med en häck på insidan. På insidan av kyrkogårdsmur och häckarna finns en trädkrans. Ingångar till kyrkogården finns från väster och i nordost. Västra ingången saknar grindparti och har höga grindpelare med korsprydda pyramidavtäckningar. Innanför grindpelarna finns en hög trappa upp till kyrkogården och en bred gång med trädallé leder fram till kyrkans västra ingång. Norra ingången har en bred grind av smidesjärn med grindpelare av huggen granit med runda naturstenar som krön.

Sedan några år tillbaka har i stort sett alla begränsningshäckar tagits bort på kyrkogården och merparten av gravplatserna är grästäckta. Enstaka stenkant ramar in grusade gravplatser. En del bortplockade gravvårdar står uppställda längs östra kyrkogårdsmuren men till stora delar verkar gravvårdar stå kvar på gravplatserna. Gravplatserna är ordnade i raka rader från norr till söder och gravvårdarna står vända mot gångstråken. Både äldre kalkstensvårdar, tidstypiska högresta vårdar av diabas från sekelskiftet och låga breda vårdar från 1930-talet

och senare finns representerade på kyrkogården. I kyrkogårdens nordöstra hörn, intill ingången från prästgården finns en askgravplats. Denna består av en åttkantig ram av röd granit med plats för namnplattor. Blomstersmyckningsplatsen innanför stenramen är täckt med sjösten med en ”månsten”, en vackert formad natursten i mitten. Utmed södra kyrkogårdsgränsen finns ett område för urngravar och en minneslund. Minneslundens består av ett grästäckt parti med en gatstensbelagd minnesplats.

Byggnader på kyrkogården

Utanför kyrkogårdens nordöstra hörn, intill prästgården, finns ett fattigmagasin från 1802 som senare tagits i bruk som bårhus. Bårhuset är uppbyggt av gråsten, grovt bearbetade eller obearbetade, lagda utan synligt förband. Fogarna är breda och kalkvittade. I ena gavelsidan finns en dubbel inkörsport med paneltäckta dörrblad och taket är ett sadeltak av rött, enkupigt tegel. I byggnadens sydvästra hörn finns en inmurad runsten. Runorna är inskrivna i en ram som har formen av en kyrkklocka med ett kors på toppen. Utifrån runtexten bedömer runforskaren Magnus Källström stenen som sentida, kanske samtida med magasinshuset. De övre runorna ska troligen tydas Nyman (Namnet på Kverrestads kyrkoherde i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet) och nedersta raden Raistu : stain dvs. "reste stenen". Mittraden har inte kunnat tydas. På sydöstra sidan av bårhuset finns en minnestavla av kalksten med texten: *Kverrestads sockens SädesMagasin. Inrättadt 1803 C.F.N.* Inhugget i en sten på samma sida av byggnaden finns också året 1802.

Kverrestads fattigmagasin.

Karaktärisering

Kunskapen om den gamla kyrkan i Kverrestad är knapp men kulturmiljön i Kverrestad har många gemensamma drag med de närliggande socknarna. Kyrkan uppfördes i en rik bygd med omfattande bebyggelse redan under vikingatid. Liksom i Nedraby och Övraby verkar bebyggelsen ha varit ordnad på två sidor av ån. Det är troligt att någon form av huvudgård har funnits i Kverrestad vilken kan kopplas till kyrkan. Kverrestad har inte saknat förutsättningar för en storgård. Dess läge intill Örupsån och möjlighet till kvarnverksamhet har sannolikt haft en viktig betydelse för byns försörjning och etablering under medeltiden. Tunnvälvda torn ses ofta som ett uttryck för världslig makt och det ligger nära till hands att tolka den nuvarande prästgårdstomten med sitt avskilda läge som en tidig huvudgård. Den romanska gravstenen som kopplas till kyrkans byggmästare är intressant i detta sammanhang.

Från den gamla kyrkan finns den romanska dopfunten bevarad vilken är utförd av samma verkstad som församlingens andra kyrkor utom möjligen Övraby kyrka. Predikstolen, fattigbössan, kyrkkistan och Carl XI:s vapen är alla typiska delar av den efterreformatoriska kyrkliga inredningen och viktiga representanter från denna tid och den gamla kyrkan. Kyrkans stora ringklocka har hög ålder.

Under 1800-talet skedde stora förändringar i Kverrestad. Byn skiftades och den gamla kyrkan revs och en ny med plats för 500 personer byggdes. Den nya kyrkan är ett uttryck för denna tid med stora förändringar både i det fysiska och sociala samhället i övergång från jordbrukssamhälle till industrisamhälle och senare järnvägens genombrott. Kyrkomiljön som vuxit fram från 1800-talets början till 1900-talets första hälft kan betecknas som en mycket välbevarad kyrkby med få förändringar under senare tid.

Kyrkans exteriör är välbevarad utan större förändringar än omläggning av yttertaken och koppartäckning av ytterportarna. Kyrkan är ett typiskt exempel på en 1800-talskyrka byggd enligt ett strikt mönster och under överintendentens kontroll. Kyrkans fönster bör vara ursprungliga och har ett stort värde för kyrkans arkitektoniska uttryck. Invändigt bevarar kyrkan flera viktiga tidstypiska markörer. Kyrkans interiör kan jämföras med Tryde kyrka ritad av arkitekt Emil Edvard von Rothstein och uppförd några år tidigare än Kverrestads kyrka. Kverrestads kyrka är dock mindre och mer enhetlig i sitt nyklassicerande uttryck. I Kverrestad står altarskrank och altaruppställningen ännu kvar i sin 1800-talsskepnad vilket är ovanligt i många delar av Skåne. Orgelfasaden som är ungefär samtida med kyrkan är ovanlig för sin höga ålder. Bänkinredningen upptar

ännu större delen av kyrkorummet även om den minskats i omfattning. Bänkarna har genomgått en anpassning till mer funkiskaraktär men var även under 1800-talet enkla i sin form vilket var typiskt för tiden. Även orgelläktaren har minskats och anpassats. Inbyggnaderna under läktaren är gjorda förhållandevis tidigt och har en enkelhet som inte ger någon större påverkan på kyrkorummet i övrigt. Allmänt är snickerierna i kyrkan gedigna med traditionella spegeldörrar och rikt artikulerade listverk. Liksom det övervägande antalet 1800-talskyrkor har färgsättningen invändigt genomgått stora förändringar från mörkt brunådrade snickerier till ett ljusgrå interiör i enlighet med 1900-talets tolkning av nyklassicismen. Ett viktigt uttryck för kyrkan är också kalkstengolven som är typiska för trakten.

Att tänka på

- Den gamla kyrkans utseende och byggnadshistoria är relativt dåligt utredd. När tillfälle ges exempelvis i samband grävning på kyrkogården bör man undersöka om det finns spår eller grundstenar efter den gamla kyrkan. Vid putsrenovering bör man dokumentera alla spår av återanvänt byggnadsmaterial i kyrkan.
- Kyrkan och kyrkogården ingår i en mycket välbevarad kyrkomiljö och är en del av det sockencentra som vuxit upp kring kyrkan i form av prästgård, fattigmagasin och skolan. Denna miljö är mycket värdefull att bevara vilket bör ske medvetet genom kyrkans och kyrkogårdens underhållsplan. Alla förändringar av den yttre miljön bör göras varsamt.
- En stor betydelse för kyrkogårdens värden finns i dess gravvårdar. En stor omsättning på gravplatser har gjort att få äldre gravvårdar finns bevarade. De äldre gravvårdar som står kvar på sina gravplatser bör bevaras på plats. Kyrkogården har också förenklats genom borttagning av begränsningshäckar. Genom att återplantera häckarna skulle kyrkogården och hela bymiljön berikas.
- Vid renovering bör framför allt kyrkans 1800-talskaraktär beaktas så att denna inte förvanskas genom ovarsamma tillägg och nya material. Kyrkans 1800-talsinredning är viktig att bevara liksom kalkstengolven.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrklig kulturmiljö, enligt Kulturmiljölagen 4 kap. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Kverrestad 41:1. Fornlämningen avser Norra Kverrestad bytomt och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Bebyggelselämningar från nyare tid, Kverrestads socken och Kverrestads kyrkogård, Anna Rosberg, Rapport – Kristianstads Läns Museum, Kultur och Miljövård, 1991

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Gravskick och gravtraditioner i sydöstra Skåne, Curt Wallin, Ystad 1951.

Skånes medeltida dopfuntar, Lars Tynell, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm 1913-1921

Orgelinventering för Lunds stift, Anders Johnsson, 2016.

Underhållsplan för Kverrestads kyrka, Ponnert Arkitekter AB, 2005.

Internet

Riksantikvarieämbetets fornlämningsök. Websida besökt 2017-03-07:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Ortsrapport Kverrestad - Tomelilla kommun. Websida besökt 2017-03-27:

<https://www.tomelilla.se/bygga-bo-miljo/kulturmiljoprogram/>

Länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne; särskilt värdefulla kulturmiljöer. Websida besökt 2017-03-27:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/Pages/kulturmiljoprogram.aspx>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2017-03-31

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning: Författare, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Anna Rabow, Regionmuseet Kristianstad.

Färdigställd: 2017-06-09

